

**TILAN JA PAIKAN MERKITYKSEEN
VAIKUTTAMINEN TAITEEN JA
KULTTUURIN KAUTTA –
TAPAUSESIMERKKINÄ ANNIKIN
PUUTALOKORTTELI TAMPEREELLA**

Suvi Korhonen

LuK-tutkielma

790351A

Maantieteen tutkimusyksikkö

Oulun yliopisto

27.4.2019

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	3
JOHDANTO	4
TEOREETTINEN TAUSTA	6
Paikkasidonnainen taide	7
Tilan haltuunotto	8
Identiteetti	9
Kulttuuriperintö	9
KULTTUURIN JA PAIKKASIDONNAISEN TAITEEN VAIKUTUSKEINOT	10
Vaikutus paikalliseen identiteettiin	10
TAPAUSESIMERKKI: ANNIKIN PUUTALOKORTTELI TAMPEREELLA	12
Tammelan kaupunginosa ja Annikinkatu 11 ja Mäkipäänkatu 13	12
Tammelan kaupunginosan ja Annikin puutalokorttelin historiaa	14
Nykyinen toiminta Annikin puutalokorttelissa ja siihen liittyvä paikkasidonnaisuus, kulttuuriperintö ja identiteetti	16
POHDINTA	20
LÄHTEET	25

TIIVISTELMÄ

Tarkastelen tutkielmassani taiteen ja kulttuurin vaikutusta tilan merkitykseen. Laajasti ymmärrettynä kulttuurin käsitteen voidaan ajatella kattavan kaiken ihmisen luonnosta erillisen toiminnan ja ajattelun. Myös taiteen käsite on abstrakti ja laajasti ymmärrettävissä, joten olen rajannut käsitteen koskemaan lähinnä paikkasidonnaista taidetta, ja työssä kokonaisuudessaan tarkastelen eniten paikalliseen identiteettiin liittyviä vaikutuksia. Pohjustan tutkielmaani ensin määrittelemällä keskeiset käsitteet: paikkasidonnaisen taide, tilan haltuunotto, identiteetti ja kulttuuriperintö. Tämän jälkeen esittelen tarkemmin mitä taiteellinen ja kulttuurinen identiteettiin vaikuttaminen tarkoittaa yleisellä tasolla; taiteen ja kulttuurin vaikutukset tilaan voivat olla muun muassa esteettisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja symbolisia. Havainnollistan aihetta esittelemällä, miten Tampereella Tammelan kaupunginosassa sijaitseva Annikin puutalokortteli on otettu haltuun taiteen ja kulttuurin keinoin. Jotta kohteen kulttuuriperinnöllinen arvo tulee ilmi, esittelen ensin korttelin historiaa. Sisällytän historiaosioon koko Tammelan kaupunginosan historiaa, koska korttelin viimeiset jäljellä olevat puutalot eivät edusta vain omaa historiaansa, vaan alueen historiaa kokonaisuudessaan. Samalla talot toimivat ikään kuin koko alueen historian symboleina. Historian jälkeen paneudun korttelin nykyiseen tilaan ja toimintaan. Lopuksi pohdin teorian pohjalta sitä, miten taiteellisella ja kulttuurisella toiminnalla on vaikutettu tilan merkitykseen Annikin puutalokorttelin kohdalla; miten toiminta on vaikuttanut asukkaiden ja itse paikan identiteettiin sekä miten sillä on voitu edesauttaa alueen ja sen rakennusten säilyttämistä ja suojelemista? Ja miten tuloksia voidaan yleistää myös muihin samankaltaisiin kohteisiin?

JOHDANTO

Paikan merkitys on keskeinen tutkimusaihe kulttuurimaantieteessä. Merkitys rakentuu paikkaan liitettävien subjektiivisten paikkakokemusten, tunteiden, arvojen, muistojen ja odotusten kautta (Karjalainen 1997: 230; Koho 2015). Eletty todellisuus muodostuu siis ihmisen sille antamista merkityksistä. Myös taidetta voidaan käyttää inhimillisten kokemusten ja tilaan ja paikkaan liittyvien merkitysten tarkastelussa. Taide kertoo tekijänsä ja aikansa suhteesta ympäristöön ja ympäristön moniarvoisuudesta sekä symboleista ja tunteista (Koho 2008: 24).

Taiteen käsite on kuitenkin hyvin moniulotteinen, joten tutkielmassani käsittelen lähinnä paikkasidonnaista taidetta. Paikkasidonnaisen taiteen käsitettä ei tule pelkistää ainoastaan kuvataiteeseen, vaan siihen sisältyy muun muassa sekä pysyvät että väliaikaiset julkiset taideteokset, teokset, jotka toimivat aktiviteetteina tai kulttuurimatkailun sisältönä, tapahtumatyyliset teokset kuten ääni- tai valoteokset, yhteisölliset puutarhat sekä maisemaan liitetyt teokset, joiden tarkoitus on ylläpitää rakennettua ympäristöä ja korjata sille aiheutuneita vahinkoja (Jokela 2014: 15). Kwonin (2002) mukaan paikkasidonnaisen taiteen kronologinen kehitys voidaan yleistää kolmeen vaiheeseen, jotka ovat: taide julkisissa paikoissa, taide julkisina paikkoina sekä julkisen edun mukainen taide. Nykyään paikkasidonnaista taidetta ei siis nähdä enää pelkkänä fyysisessä tilassa olevana objektina, vaan se on toiminnallinen tekijä, joka on vuorovaikutuksessa tilaan liittyvien sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten prosessien kanssa (Kwon 2002: 11-12). Täten tila ja taide kumpikin muokkaavat toisiaan.

Muokkaamalla tilaa taide antaa tilalle uusia merkityksiä ja toisaalta myös heijastaa ulos vanhoja merkityksiä. Tarkastelen sekä uusien merkitysten muodostumista että vanhoja kulttuurihistoriallisia merkityksiä tapausesimerkissäni, joka koskee Tampereen Tammelassa sijaitsevaa Annikin puutalokorttelia. Rikkaan kulttuurihistoriansa ja monimuotoisen nykyaikaisen kulttuurisen toimintansa vuoksi se tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tarkastella taiteen ja kulttuurin vaikutuksia tilan merkityksen muutokseen. Tammelan kaupunginosassa on vielä noin sata vuotta sitten ollut lukuisia umpipihaisia puutalokortteleita, mutta nykyään Annikin puutalokortteli on ainoa säilynyt ja edelleen asuttu vanha puutalokortteli (Annikinkadun puutalokorttelin

historiaa 2018). Mutta miksi juuri Annikin puutalokortteli on säilynyt? Miten tietty kohde valikoituu säilytettäväksi, ja mikä tekee tietyistä kohteista merkityksellisempiä kuin toisesta? Sitä, miten tietty kohde päättyy säilytettäväksi tai suojeltavaksi voidaan verrata UNESCO:n maailmanperintökohteiden valintaprosessiin; prosessissa ei ole kyse säilytettävän kohteen ainutlaatuisuudesta muihin vastaaviin kohteisiin verrattuna, vaan pikemminkin siitä, kuka tai ketkä asiaa on ajamassa ja millä tavalla (Tuomi-Nikula ym. 2013: 21). Asiaan vaikuttavat siis myös poliittiset, taloudelliset ja henkiset resurssit, ja kyse on paljolti vallasta, rahasta ja politiikasta.

Tässä työssä tarkastelen erityisesti taiteen ja kulttuurin vaikutuksia puutalokorttelin rakennusten säilymisen sekä ympäristön kannalta tutkimalla millaisia sosiaalisia, esteettisiä, taloudellisia ja symbolisia vaikutuksia taiteella ja kulttuurisella toiminnalla on ympäristöön. Tapausesimerkkini pohjalta pyrin vastaamaan kysymykseen, millaisia merkityksiä taiteella ja kulttuurilla on ollut Annikin puutalokorttelin paikkaidentiteetin ja sen asukkaiden identiteetin kehittymisen kannalta.

Seuraavassa kappaleessa kerron tutkimuksen teoreettisesta viitekehyksestä esittelemällä lyhyesti mihin tutkimukseni pohjautuu ja määrittelemällä tutkimuskysymysten kannalta olennaiset käsitteet, jotka ovat: paikkasidonnainen taide, tilan haltuunotto, identiteetti ja kulttuuriperintö. Sen jälkeen paneudun paikkasidonnaisen taiteen yleisiin vaikutuskeinoihin. Lopuksi käyn läpi tapausesimerkin Annikin puutalokorttelista perehtymällä korttelin sekä sen ympäristön historiaan ja nykyiseen toimintaan ja esittelemällä, miten paikkasidonnaisuus, kulttuuriperintö ja identiteetti siinä heijastuvat. Viimeisenä on pohdintaosuus, jossa teen johtopäätökset siitä, millainen merkitys taiteellisella ja kulttuurisella toiminnalla on ollut tapausesimerkkini kannalta; miten taiteellinen ja kulttuurinen toiminta on vaikuttanut asukkaiden ja itse paikan identiteettiin sekä miten sillä on voitu edesauttaa alueen ja sen rakennusten säilyttämistä ja suojelemista? Lisäksi pohdin tutkielmaa koskevia kehitysmahdollisuuksia.

TEOREETTINEN TAUSTA

Yksi kulttuurimaantieteen keskeisimpiä käsitteitä on maisema, johon taiteen kannalta liittyy myös maisemamaalaus. Maisemaa esittävä maalaus voidaan nähdä subjektiivisena maisemana; se on teos, joka edustaa tekijänsä henkilökohtaista subjektiivista näkökulmaa (Karjalainen 1997: 10). Maisema onkin maantieteessä ehkä yleisin käsite, jonka kautta taidetta tutkitaan. Halusin itse kuitenkin laajentaa näkökulmaa taiteeseen käsittelemällä muita taiteen ulottuvuuksia. Siksi en määrittele maiseman käsitettä tässä ollenkaan, vaan aloitan määrittelemällä, mitä paikkasidonnainen taide on. Tarkoituksenani on näin avartaa lukijan käsitystä taiteesta ja erityisesti siitä, miten se voidaan liittää maantieteelliseen tutkimukseen. Taiteella viitataan tutkielmassani kuvataiteeseen, arkkitehtuuriin, esittävään taiteeseen, musiikkiin ja kirjallisuuteen. Paikkasidonnaisuuden käsite laajentaa taiteen käsitteen koskemaan myös erinäisiä kulttuurisia julkisia tapahtumia, aktiviteetteja sekä projekteja. Tutkielmassani korostuu myös paikkasidonnaisen taiteen rooli kulttuuriperinnön säilyttämisen ja luomisen välineenä. Siksi määrittelen myös kulttuuriperinnön käsitteen. Muut keskeiset käsitteet, jotka määrittelen, ovat tilan haltuunotto ja identiteetti.

Taiteen käsite yhdistetään usein kulttuurin käsitteeseen, joten pelkän taiteellisen toiminnan lisäksi tarkastelen kulttuurista toimintaa kokonaisuudessaan. Kulttuuri voidaan käsittää paikan haltuunottona (Fisch 1992: 683-685; Williams 1983: 87; Lehtonen 1994: 46-47). Sana juontuu latinan kielen sanasta *cultura*, jonka verbimuoto on *colere*. Verbimuotoinen vastine tarkoittaa olemista tai sijaitsemista jossakin. Sanalla viitattiin myös viljelyyn tai karjankasvattamiseen ja niihin liittyvään hoivaamiseen ja vaalimiseen. Vasta 1800-luvulla kulttuurin käsite alettiin samaistaa taiteeseen ja estetiikkaan. Taide nähtiin kulttuurin kehittyneimpänä muotona, jolloin se nähtiin myös yhteiskunnasta erillisenä osa-alueena (Lehtonen 1994: 73-175). Jo Friedrich Schillerin (1759–1805) mukaan tosin esteettisen sivistyksen rooli on tärkeä tasapainoisen yhteiskunnan luomisessa (Holmberg & Schiller 2013).

Modernin tiedekäsitteen myötä kulttuurin käsitteen merkitys on kuitenkin laajentunut entisestään, koska ihminen ja luonto eriytettiin toisistaan (Lehtonen 1994: 57).

Kulttuurin käsite alkoi kattaa käytännössä kaiken ihmisen toiminnan ja ymmärryksen luonnosta erillisenä osana.

Kulttuuriperinnön käsite liittyy tiiviisti kulttuurintutkimukseen ja kulttuurintutkijat ovatkin viime aikoina olleet kiinnostuneita siitä, miten tietty kohde valikoituu säilytettäväksi ja mikä tekee tietyistä kohteista merkityksellisempiä kuin toiset (Tuomi-Nikula 2009). Näitä kysymyksiä voidaan kuitenkin tarkastella myös maantieteellisesti, koska kyse on käytännössä tilan tai paikan merkityksestä.

Tutkielmani ja käsitteiden määritelmät pohjautuvat aihetta käsittelevään kansainväliseen sekä kotimaiseen kirjallisuuteen. Annikin puutalokorttelin nykyisestä toiminnasta on hyvin niukasti kirjallisuutta, joten hyödynsin tiedonhankinnassa myös sanomalehtiartikkeleita sekä internetlähteitä, kuten Annikin puutalokorttelin omia nettisivuja. Tapausesimerkin valitsin siksi, koska Annikin puutalokorttelilla on runsas kulttuurihistoriallinen merkitys ja siellä järjestetään nykyäänkin paljon taiteellista toimintaa. Myös talot itsessään edustavat alueen kulttuurihistoriaa ja taidetta olemalla osa arkkitehtuuria. 1960-luvulla vanhojen puutalojen purkaminen uusien kerrostalojen tieltä oli valtakunnallinen ilmiö, koska puutalojen ei katsottu enää täyttävän asumisen uusia laatuvaatimuksia, ja samanaikaisesti muutto maalta kaupunkeihin kiihtyi entisestään (Jokinen & Juhila 1987). Tapausesimerkin pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä voidaan siis yleistää myös muita samankaltaisia kohteita koskeviin tapauksiin.

Paikkasidonnainen taide

Jokela (2013: 14) määrittelee lyhyesti, että paikkasidonnainen taide on taidetta, joka on suunniteltu tiettyyn paikkaan sen ympäristöä ja tarpeita mukaillen, ja se kommunikoi paikkasidonnaisten kokemusten ja muistojen kanssa, eikä niinkään fyysisen tilan kanssa. Ajan saatossa tilan merkitys on muuttunut pelkästä fyysisestä tilasta verkostomaiseksi tilaksi, jossa sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset prosessit ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään (Kwon 2002: 11-12). Täten tila muodostuu siis fyysisten ominaisuuksiensa lisäksi myös kaikista näistä prosesseista.

Paikkasidonnaisuudella taiteen yhteydessä tarkoitetaan taiteeseen ja arkkitehtuuriin liittyvien ideoiden yhdistämistä kaupunkiin, sosiaaliseen ja julkiseen tilaan, jolloin myös taide yhdistyy laajempiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin prosesseihin (Kwon 2004: 2-3). Sitoutuminen paikkaan ja tilaan tarkoittaa osallistuvan yleisön ja taiteen kokijan huomioimista taiteilijan sijaan, mikä muuttaa taiteen luonnetta; paikkasidonnainen taide voi siis toimia aktiviteettina (Lacy 1995). Tällöin perinteinen taide ja ei-taiteellinen toiminta limittyvät toisiinsa. Taiteilija ei siis toimii yksin, vaan yhdessä kaikkien muiden osallisten kanssa.

Tilan haltuunotto

Kun taide sijaitsee julkisessa tilassa, tilaan liittyy aina jonkinlaisia valtarakenteita; tila määrittää ehdot sille, millaista taiteellista toimintaa siinä voidaan järjestää ja miten tila voidaan ottaa haltuun (Weckman 2014: 68). Tilan haltuunotolla tarkoitetaan aktiivisena ja vaikuttavana tekijänä olemista tietyssä ympäristössä ja sillä ilmaistaan tunnetta sisältyä johonkin tilaan. Ihmisen ottaessa haltuun jonkun tilan, myös tila toimii haltuunottajana, mikä näkyy siinä, että yksilöiden käyttäytyminen mukautuu ympäristöön sopivaksi. Tilan haltuunotto on myös sidoksissa valtaan siten, että yksilön valta-asema vaikuttaa tilan haltuunottokykyyn. Haltuunoton voi myös nähdä prosessina tai aktiviteettina (vertaa englannin kielen termiin occupy). (Bhatti ym. 2012: 1716-1717)

Ketonen (2016: 15) puhuu haltuunotosta käsitteellä paikan adoptointi. Hän määrittelee paikan adoptoinnin tapahtumaksi, jossa tila otetaan jonkin ryhmän tai toiminnon haltuun sovitusti paikan omistajan kanssa. Haltuunotossa käytetään eri metodeja ja ihmiset sitoutuvat ja ottavat vastuun ympäristöstä, jota he eivät omista – sen sijaan motivaattoreina toimivat tärkeän tavoitteen edistäminen tai omakohtaiset tunnesiteet tyhjiin alueisiin ja paikkoihin sekä yhdessä tekemisen riemu.

Identiteetti

Identiteetti on käsitteenä moniulotteinen, koska sillä tarkoitetaan sitä, mitä ihminen ajattelee itsestään, mutta toisaalta myös sitä, miten se heijastuu ulospäin ja miten jokin on tunnistettavissa esimerkiksi visuaalisen erottumisen kautta (Karvonen 1999: 45). Identiteetti siis perustuu johonkin ryhmään samaistumiseen, mutta toisaalta ihmisen on myös pystyttävä erottamaan oma ryhmänsä tai alueensa muista (Karvonen 1999: 45). Lisäksi identiteettiin liittyy keskeisesti käsitys sen pysyvyydestä: identiteettiä voidaan pitää sisäsyntyisenä ja jokseenkin pysyvänä ominaisuutena, mutta toisaalta se voidaan nähdä myös sosiaalisena konstruktiona, jolloin se on dynaaminen ja muuntuva (Van 't Klooster ym. 2002: 111–112).

Myös paikoilla voidaan nähdä olevan oma identiteettinsä, aivan kuten ihmisilläkin (Massey 2008: 31). Relph (1976: 56) ajattelee paikan identiteetin koostuvan paikan fyysisestä ilmiöstä, toiminnoista ja merkityksistä ja näiden suhteista toisiinsa. Massey (2008: 114) mukaan paikan identiteetti koostuu paikassa olevasta sosiaalisuudesta ja sen tuottamista uusista ilmiöistä. Paikan sosiaalisuus ulottuu yleensä myös toisiin paikkoihin, jotka sijaitsevat paikan ulkopuolella. Paikan identiteetti siis rakentuu samoin kuin ihmisen identiteetti – suhteessa muihin paikkoihin ja eri paikkojen välinen vuorovaikutus määrittää sitä (Massey 2008: 144-145). Paikan identiteetti on tärkeä määritellä, koska se, miten jokin tietty paikka määritellään voi olla ratkaisevaa paikan kehityksen tai suojelun kannalta. Lisäksi se voi vaikuttaa siihen, kenellä on oikeus asua ja oleskella paikassa (Massey 2003: 53).

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperinnöllä viitataan tiettyihin menneisyydestä periytyneisiin aineellisiin ja aineettomiin asioihin, jotka heijastavat ihmisten jatkuvasti kehittyviä arvoja, uskomuksia, tietoja ja perinteitä (Vilkuna 2002: 271-272). Tämä kattaa siis kaikki ympäristön ominaisuudet, joiden kanssa ihminen on historiansa aikana ollut vuorovaikutuksessa. Aineelliseen kohteeseen sisältyy aineettomia asioita, kuten vanhat käsityötaidot, estetiikka sekä menneiden ja nykyisten asukkaiden paikalle antamat merkitykset, jotka

siirtyvät henkilöltä toiselle. Kun aineellinen kohde kietoutuu yhteen aineettomien asioiden kanssa, se alkaa toimia niin sanottuna muistin paikkana, mikä vahvistaa paikan asukkaiden identiteettiä osana yhteisöä (Tuomi-Nikula 2009: 10). Toisaalta Smith (2006: 1-3) argumentoi, että periaatteessa kaikki perintö on aineetonta, koska vasta kohteeseen liitetyt arvot tekevät kohteesta kulttuuriperintöä.

Koska kulttuuriperintö on niin laaja käsite, se voidaan jakaa kahteen kategoriaan: 1) julkisesti ja yhteisöllisesti tunnustettu ja virallisesti suojeltu aineellisen tai aineettoman kulttuurin jäljet 2) menneisyyden jälki, jolla on erityisestä merkitystä ihmisen, yhteisön tai paikan arjelle ja identiteetille (Smith 2006: 11; West 2010: 1). Kulttuuriperintö voi myös koskea vain pientä yksityistä ihmisryhmää, ja kun tällainen perintö muuttuu julkiseksi, sitä kutsutaan kulttuuriperintöprosessiksi. Kulttuuriperintöprosessi on tapahtumien ketju, jossa yksilöt, yhteisöt tai instituutiot pyrkivät vaalimaan ja suojelemaan heille merkityksellistä menneisyyden jälkeä ja täten muuttavat sen tietoisesti kulttuuriperinnöksi. (Tuomi-Nikula ym. 2013)

KULTTUURIN JA PAIKKASIDONNAISEN TAITEEN VAIKUTUSKEINOT

Vaikutus paikalliseen identiteettiin

Paikoilla, joissa on yhteisöllistä kulttuurista toimintaa, on useanlaisia vaikutuksia kaupunkeihin: esteettisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja symbolisia (Evans 2001: 1). Kulttuuritoimintaan panostaminen on tärkeää jopa valtakunnallisella tasolla, sillä se toimii sosiaalisena pääomana, luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lisäksi siitä on taloudellisia hyötyjä. Kulttuurinen kestävyys lisää myös valtion kilpailukykyä ja edistää hyvinvointia ja terveyttä. Kehittämällä kulttuurista toimintaa voidaan pyrkiä ehkäisemään syrjäytymistä, työttömyyttä ja alueellista taantumista. Lisäksi kulttuuri avaa uusia tapoja oppia. (Jokela 2013: 10-11)

Koska kulttuuri on vahvasti sidoksissa paikkaan, tiettyyn paikkaan liittyvä taiteellinen toiminta ja kulttuuriset kohteet heijastavat aina paikkansa identiteettiä. Niinpä

myös niihin sijoittaminen auttaa vahvistamaan tai luomaan paikallista identiteettiä. Kulttuuristen tapahtumien, monumenttien ja rakennusten ja muiden tilojen avulla voidaan luoda paikalle näkyvyyttä, ja täten taide ja kulttuuriset kohteet toimivat myös paikkojensa symboleina (Evans 2001: 1). Taide on osa kulttuuria, ja kulttuurilla on aina alueellisia piirteitä, minkä vuoksi se auttaa luomaan eroja eri paikkojen ja ryhmien välille (Scott 2000: 30).

Ennen ajateltiin, että kulttuuri ja taiteellinen toiminta on keskittynyt suuriin niin sanottuihin kulttuurikaupunkeihin, kuten valtakuntien pääkaupunkeihin, kaupunkivaltioihin sekä tärkeisiin kaupp- ja teollisuuskäytöksiin, mutta nykyään globalisaation myötä taide liitetään kulutukseen, tuotantoon ja imagon rakentamiseen, mikä näkyy kaikkialla – myös pienemmissä kaupungeissa (Evans 2001: 1-2). Tämän vuoksi taiteen ja ylipäänsä kaiken kulttuurin symboliset, taloudelliset ja poliittiset aspektit ovat nykyään entistä vahvemmin toisiinsa linkittyneitä. Symboleihin liittyy jokapäiväistä vuorovaikutusta sekä sosiokulttuurisia toimintatapoja ja käytänteitä, ja niiden takana vaikuttavat myös kokemuksellinen, aistinvarainen ja tunteellinen ulottuvuus (Peltö & Peltö 1975; Siivonen ym. 2011: 16-17).

Koska kulttuuri kokonaisuudessaan koskettaa kaikkia, tulee kulttuurisen toiminnan suunnittelussa ottaa huomioon oikeudet kulttuuriseen toimintaan ja vapaus ilmaista omaa itseään kulttuurisesti ja myös taiteellisesti (Evans 2001: 10). Hallinnollinen suunnittelu ei siis saa rajoittaa näitä oikeuksia. Siivosen (2013: 318) mukaan kulttuurisen kestävyysmuodon tulisi olla se, että kulttuurisia perinteitä vaalitaan siten, että kaikilla on mahdollisuus tuottaa kulttuuriin uusia piirteitä. Jos kulttuurin kestävyysmuodossa painotetaan liikaa ajallisesti pitkään jatkuneiden perinteiden vaalimista, jätetään kokonaan huomiotta se, että kulttuuriperinnön ominaisuuksiin kuuluu myös uuden tuottaminen. Jatkuvuuden kannalta on siis tärkeää painottaa myös muutosta ja luovuutta (Siivonen 2013: 323).

Kulttuuriperintö pitää sisällään kaikki elämän osa-alueet, ja käsitteen laajuuden vuoksi sen tuottaminen ei välttämättä ole tiedostettua. Myös taide kuuluu vaikuttamisen ja tuottamisen tapoihin. (Siivonen 2013: 327) Taide tuottaa yhteisöllisyyttä ja samalla liittyy kulttuuriperinnölliseen ympäristöön. Osallistavalla taiteella voidaan

yhteisöllisyyden lisäksi tuottaa myönteisiä kokemuksia ja onnistumisen tunteita, muun muassa positiivisen palautteen myötä. Osallistumiselle ominaista on lisäksi kokemus pystyä vaikuttamaan omaan paikalliseen kulttuuriin. Lisäksi yhteisöllisyyttä syntyy, kun tietyn ryhmän sisällä jaetaan tietoisuus ryhmän sisäisen kulttuurin erityisyydestä. Kun erityisyys tiedostetaan, sitä voidaan tuoda esiin siitä kertovilla symboleilla (Siivonen 2008: 61-62). Kulttuurin ja taiteen keinoin voidaan myös pyrkiä parantamaan samaan kulttuuriseen joukkoon luettavien ihmisten hyvinvointia ja omaksi määritetyn alueen tai ryhmän taloudellista ja poliittista kehitystä. (Siivonen ym. 2011: 104, 223)

Symboleista huolimatta mikään kulttuurinen kokonaisuus ei todellisuudessa ole koskaan täysin omalaatuinen verrattaessa muihin vastaaviin ryhmiin, sillä nykyisessä globaalissa maailmassa ihmiset, tavarat ja tieto liikkuvat yhä enemmän ja nopeammin paikasta toiseen, minkä seurauksena kuhunkin kulttuuripiiriin syntyy hybridisiä piirteitä (Bendix 2000; Hall 2003: 85, 124-126). Siksi kaikki kulttuurit ovat alttiita myös muutoksille ja yhtenäistymiselle. (Siivonen 2013: 330-331)

TAPAUSESIMERKKI: ANNIKIN PUUTALOKORTTELI TAMPEREELLA

Tammelan kaupunginosa ja Annikinkatu 11 ja Mäkipääntkatu 13

Tapausesimerkissäni käsittelen Tampereen Tammelan kaupunginosaan sijoittuvaa Annikin puutalokorttelia, joka on Annikinkatu 11:ssa ja Mäkipääntkatu 13:ssa sijaitsevien umpipihaisten puutalojen muodostama kokonaisuus. Korttelin puutalot on rakennettu jo 1900-luvun alkupuolella, eli ne ovat selvinneet muun muassa sisällissodan läpi hyvin vähäisin vaurioin (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018). Nykyään Annikki on ainoa säilynyt umpipihainen puutalokortteli Tampereella; kaikki muu sen aikainen asutus on purettu vuoden 1966 asemakaavan tieltä ja korvattu uusilla asuinrakennuksilla (Wacklin 1997: 33). Talojen säilyttämisestä ja suojelusta on käyty paljon kiistelyä paikallisten asukkaiden ja Tampereen kaupungin kesken, mutta vuonna 2007 Annikinkatu 11 ja sen naapuritalo Mäkipääntkatu 13 suojeltiin kulttuurihistoriallisesti ja

kaupunkikuvan säilyttämisen kannalta tärkeinä rakennuksina (Wacklin 1997: 34; Wacklin 2008: 9).

Tammelan kaupunginosan rajoja ei ole tarkkaan määritelty, mutta vanhojen tammelalaisten mukaan kaupunginosan rajoina voidaan pitää lännessä rautatietä, pohjoisessa Kaupin metsää, idässä Kalevan puistotietä ja etelässä Kalevantietä. Huolimatta näistä rajoista, kaupunginosan ydinalue alkaa vasta Itsenäisyydenkadun pohjoispuolelta. Kuvan 1 kartta havainnollistaa Tammelan kaupunginosaa ja Annikinkadun ja Mäkipäänkadun sijaintia kaupunginosassa. Tammelan rajat ovat myös muuttuneet historian saatossa, eikä Tammelan kaupunginosa ole aina edes kuulunut Tampereen kaupunkiin (Jokinen & Juhila 1987: 28). Alkujaan myöskään niin kutsutun Puu-Tammelan ei katsottu olevan osa Tammelaa, vaan Petsamon kaupunginosaa (Jokinen & Juhila 1987: 28, 30). (Wacklin 2008: 10)

Kuva 1. Tammelan kaupunginosa. Annikinkatu erottuu kaupunginosan koillisosassa, Kalevan puistotien länsipuolella. Mäkipäänkatu taas kulkee Annikiinkatuun nähden pystysuunnassa. (Tampereen kartat 2017)

Tammelan kaupunginosan ja Annikin puutalokorttelin historiaa

Mäkipäänkatu 13:n ja Annikinkatu 11:n muodostama kortteli valmistui vuosina 1907-1908, kun alueelle rakennettiin J. Pirjolan ja N. Nummen suunnitelmien pohjalta kolme puu- ja tiilirakenteista taloa sekä tiiliset talousrakennukset (Wacklin 1997: 33; Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018). Koko Tammelan kaupunginosaa alettiin rakentaa 1800-luvulla, mutta kaupunginosan itäosaan sijoittuvan niin kutsutun Puu-Tammelan synty sijoittuu vasta 1920-luvulle (Jokinen & Juhila 1987: 28, 30). Annikin puutalokortteli on siis osa niin sanottua Vanhaa Tammelaa ja myös ainoa kortteli, joka Vanhasta Tammelasta on säilynyt (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018).

Tammelan asuinalue muodostui yksikerroksisista umpinaisista puutalokortteleista, jotka olivat käytössä aina 1960-luvulle asti. Nykyään Annikin puutalokortteli on ainoa edelleen asuttu umpipihainen kortteli Tampereella (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018). Puu-Tammelaan sijoittui 1920-luvulla pääosa Tampereen vuokrataloista. Suurin osa rakennuksista oli kunnan rakennuttamia, ja ne oli suunnattu vähävaraisille. Alkuperäisestä väestöstä valtaosa lukeutui työväestöön, jonka joukossa on mitä luultavimmin asunut myös parempiosaista väestöä. Suurin osa asui vuokralla, ja myös alivuokralaisten pitäminen oli yleistä, sillä tuolloin normaalina pidetty asumistiheys oli nykyistä paljon tiuhempi. 1940-50-luvulla enemmistö asukkaista oli työläisiä, jotka kävivät töissä muun muassa Branderin kenkätehtaassa ja Kone ja Terässä, joista molemmat sijaitsivat Tammelassa. (Wacklin 1997: 35; Jokinen & Juhila 1987: 32)

Runsaan asukasluvun vuoksi alueella sijaitsi myös paljon pieniä kivijalkakauppoja. Ehkä tunnetuin on Salhojankadun ja Annikinkadun kulmassa sijaitseva kivikioski, joka on edelleen pystyssä (Wacklin 1997: 36). Kioski kuitenkin lopetti varsinaisen toimintansa vuonna 1980. Viimeinen kauppias, Antti Tammilehto, asui hänkin jonkin aikaa Annikinkatu 11:ssä (Wacklin 1997: 35-38).

1960-luvulla alkoi puutaloalueen purkuoperaatio uusien kerrostalojen tieltä. Tammelan asuinalueelle laadittiin täysin uusi asemakaava vuonna 1966, jossa Puu-Tammelan alue oli kaavoitettu uudeksi yhteiseksi koulualueeksi, sillä se sijaitsi sopivasti kahden kehittyvän kaupunginosan välissä. Uuden asemakaavan seurauksena myös

Annikin korttelin Mäkipäänkadun puoleinen talo siirtyi kaupungin omistukseen (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018). (Jokinen & Juhila 1987: 29, 33)

Puutaloalueita koskeville saneerausprosesseille oli tyypillistä suunnitelmien muuttuminen ja pitkittyminen resurssien puutteen vuoksi. Suunnitelmien täytäntöön paneminen saattoi kestää jopa kymmeniä vuosia, jolloin epätietoisuus tulevaisuudesta johti alueiden kehityksen pysähtymiseen. Myös rakennusten hoito jäi puutteelliseksi, jolloin ne päätyivät ajan saatossa yhä huonompaan kuntoon. Puu-Tammelan osalta rakennuksia ei ollut kunnostettu 1980-luvun loppuun mennessä. Myös asukkaiden keskuudessa asemakaavan valmistumattomuus aiheutti epävarmuutta, sillä kukaan ei tiennyt kuinka kauan alueella voisi asua. Annikin puutalokorttelin osalta purkamisen viivästyminen johtui siitä, että sen kohdalle oli kaavoitettu puisto, eikä uusia kerrostaloja. Asiaan vaikutti myös se, että Annikinkatu 11:n viimeinen yksityinen osakas ei suostunut myymään osuuttaan kaupungille, minkä vuoksi kortteli siirtyi kokonaan kaupungin omistukseen vasta 1994. (Wacklin 1997: 33-34; Jokinen & Juhila 1987: 34-35) Koska Annikinkadun puoli oli pitkään yksityisomistuksessa, taloon alkoi muuttaa uusia nuorempia asukkaita. (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018) Asemakaavaa koskevien muutosten seurauksena alueelle syntyi myös Puu-Tammela-liike, jonka keskeisimpänä tavoitteena on asuinalueen säilyttäminen (Jokinen & Juhila 1987: 36).

Vuonna 1990 Annikin puutalokorttelin asukkaat tekivät kunnallisaloitteen talojen säilymiseksi ja pyysivät samalla Museovirastolta lausuntoa korttelin rakennushistoriallisesta arvosta. Tampereen ympäristövirasto otti kunnallisaloitteen käsittelyyn vasta neljä vuotta myöhemmin. Myös Museovirasto antoi lausunnon, jonka mukaan korttelin rakennukset ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja kunnostettuina ne lisäisivät alueen viihtyisyyttä. (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018)

Vuonna 1994 perustettiin asukasyhdistys Annikin Tähti, joka teki korttelin taloista Tampereen kaupungille avoimen ostopyynnön. Vuonna 1995 kaupunki kuitenkin puolsi vuoden 1966 asemakaavaa äänin 6-5, minkä jälkeen kaupunginhallitukselle luovutettiin 985 nimen lisäaddressi korttelialueen säilyttämiseksi. Järjestettiin uusi äänestys, joka jälleen puolsi alueen purkamista. Vasta vuonna 1997 Hämeen

ympäristöministeriö määräsi rakennukset suojeltaviksi rakennussuojelulain nojalla. Kaupunginvaltuusto teki tästä valituksen, minkä vuoksi Suojelupäätös vahvistettiin vasta vuonna 1999. Uusien valitusten myötä prosessi pitkittyi niin, että vasta helmikuussa 2001 kaupunginhallitus päätti esittää taloja suojeltaviksi. Samana vuonna alkoi suojelukaavan valmistelu, mikä valmistui vasta vuosina 2003-2004. (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018)

Kiistely jatkuu kuitenkin vuoteen 2007 asti, jolloin Annikin asukasyhdistys sai osavoiton; Annikinkatu 11 ja sen naapuritalo Mäkipääkatu 13 suojeltiin kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvan säilyttämisen kannalta tärkeinä rakennuksina. (Wacklin 2008: 9) Tampereen kaupunki päätti myydä Annikin puutalokorttelin Pirkanmaan yhteisöasujat ry:n kokoamalle ostohankkeelle ja syyskuussa käynnistyi korttelin kunnan ylläpitoon liittyvä hanke. Kortteli on herännyt henkiin uusien vuokralaisten myötä. Myyntipäätöksestä tosin edelleen tehtiin valituksia, mikä viivästytti korttelin kunnostushanketta niin, että peruskorjaus päästiin aloittamaan vasta vuonna 2011. Peruskorjaus valmistui vuonna 2012, ja nyt kaikki talojen asunnot ovat asuttuja. (Annikinkadun puutalokorttelin historiaa 2018)

Nykyinen toiminta Annikin puutalokorttelissa ja siihen liittyvä paikkasidonnaisuus, kulttuuriperintö ja identiteetti

Annikin puutalokorttelissa toimii asukasyhdistys Annikin Tähti ry, joka on alun perin perustettu vuonna 1994 ajamaan korttelin rakennusten suojelua. Kortteli olisi luultavasti jo purettu ilman yhdistyksen toimintaa, koska Tampereen kaupunki on suhtautunut kulttuuri- ja asumishistoriaansa hyvin välinpitämättömästi. Yhdistys vetosi suojeluhankkeissaan Tampereen kaupungille, että kortteli tulisi säilyttää sellaisen tahon omistuksessa, joka pyrkii säilyttämään ulkokuoren lisäksi myös korttelissa syntyneen kulttuurisesti ja sosiaalisesti rikkaan kyläyhteisömäisen elämäntavan. Tavoitteena oli myös, että kortteli ei olisi vain harvojen yksityisessä omistuksessa, vaan toimisi jatkossakin kaikille avoimena tapahtumapihana. Nykyään Annikin Tähti ry työskentelee alueen rakennushistoriallisten ja kulttuurihistoriallisten perinteiden puolesta. Lisäksi yhdistys pyrkii järjestämään alueella kaikille avoimia kulttuuritapahtumia ja -projekteja

ja jakaa vuosittain myös Annikin supertähti -palkinnon, joka myönnetään henkilölle tai muulle taholle, joka on kehittänyt tai jollain tapaa vienyt Annikin toimintaa ja asumiskulttuuria merkittävästi eteenpäin. (Annikin Tähti ry. 2018)

Tunnetuin Annikin tapahtumista on vuodesta 2003 asti järjestetty Annikin runofestivaali. Nykyään Annikin runofestivaali järjestetään talkoovoimin joka toinen vuosi. (Annikin runofestivaali 2019) Festivaalin alullepanijat ovat Simo Ollila ja J.K. Ihalainen. Alullepanossa auttoivat aikaisempi kokemus tapahtumien järjestämisestä ja valmiit kontaktit runoilijoihin. (Knuutila 2008) Nykyään Annikin runofestivaali on yksi Suomen merkittävimmistä runotapahtumista ja omaleimaisimmista kulttuuritapahtumista. Jokaisena vuonna festivaalilla on oma teemansa, jonka mukaan ohjelma ja esiintyjät valikoituvat. Ohjelmassa on runouden lisäksi lapsille sopivaa ohjelmaa, taidenäyttelyitä sekä mahdollisuus tavata osa esiintyjistä signeerauspiteellä. (Annikin runofestivaali 2019). Keväällä 2006 kävijöitä oli noin 800 (Knuutila 2008). Nykyään kävijämäärä runofestivaaleilla on vakiintunut noin 1400-1500 henkeen (Lehtinen 2019). Runofestivaalista on kuvattu myös dokumenttielokuva, joka sai ensi-iltansa 25.1.2019, joka on ollut esillä Tampereella, Helsingin juhlatiikojen Runokuussa ja Berliinissä (Lehtinen 2019).

Runofestivaalin esiintyjiin on sisältynyt sekä kotimaisia että kansainvälisiä lavarunouden osajia, kuten englantilainen punk-runoilija John Cooper Clarke, jamaikalainen dub-runoilija Mutabaka, japanilainen Yumi Fuzuki, kotimainen rap-runoilija Paperi T sekä kotimaiset klassikkokirjailijat Kirsi Kunnas, Aulikki Oksanen, Arja Tiainen, Rosa Liksom ja Hannu Salama. Klassikoiden lisäksi tapahtumassa on nähty myös nuoren polven runoilijoita kuten Susinukke Kosola ja Emma Kantanen. (Lehtinen 2019) J.K. Ihalainen kertoo myös, että ohjelmistoon valitut runoilijat ovat sellaisia, jotka kunnioittavat perinteitä ja uudistavat niitä, koska runoilijoiden on sovittava puutalokorttelin henkeen (Ahokas 2006).

Annikin korttelin vanhat puutalot ovat tiivis osa runofestivaalia toimimalla festivaalin tapahtumapaikkana. Myös tapahtuman talkoolaishenki on syntynyt talon asukkaiden keskeisestä yhteisöllisyydestä. (Knuutila 2008) Korttelin yhteisöllisyydessä korostuu jokaisen yhteisön jäsenen henkilökohtaiset kyvyt ja yhteisölle annettu panostus,

jolloin jokainen tuntee olonsa merkitykselliseksi. Koska asukkailla ei ole omia vessoja tai suihkuja, yhteisöllisyyttä syntyy väkisinkin. Myös lämmitykseen tarkoitetut puut täytyy hakea pihan varastosta. Yhteiset tapahtumat ja juhlat edistävät yhteisöllisyyttä myös tietoisesti. (Klemetilä 2007) Tapahtumien järjestämisessä kyse on myös eräänlaisesta vieraanvaraisuudesta, jossa halutaan saada kaikki tapahtumapaikalle saapuneet viihtymään tapahtumassa ja sen ympäristössä (Knuutila 2008). Aukkaat antavat jopa talojen yhteiset WC-tilat festivaalivieraiden käyttöön (Mujunen 2018). Kaupungin melu sulkeutuu korttelin ulkopuolelle, mikä antaa tapahtumalle ja runoudelle sopivan intiimin tunnelman. Myös kävijöiden positiiviset kommentit osoittavat, että miljöön on viihtyisä. (Ahokas 2006)

Sittenmin Annikin runofestivaalin ympärille on kehittynyt myös kolmipäiväinen Annikki OFF -kaupunkifestivaali (Annikin runofestivaali 2019). Vuonna 2018 festivaalin ohjelmistoon kuului muun muassa teatteria, musiikkia, taidenäyttelyitä ja kirjallisuutta. Tapahtumien järjestäjiä on noin parikymmentä ja ohjelmistojen järjestyspaikkoina toimivat muun muassa kahvilat, galleriat ja erilaiset kaupat Tampereen kaupungin alueella (Ohjelmisto 2018 2018).

Kaikki Annikin puutalokorttelissa järjestettävät kulttuuritapahtumat ja muu taiteellinen toiminta ei välttämättä suoraan heijasta kohteen historiaa, mutta kulttuurihistorian olennainen osa on vanhan perinteen vaalimisen lisäksi myös se, että jokaisella on oikeus tuottaa uutta kulttuuriperintöä (Siivonen 2013: 318). Toisaalta kuitenkin Annikin puutalokorttelin talot itsessään ovat aineellista kulttuuriperintöä, jotka edustavat koko historiallista Vanhaa Tammelaä sekä Puu-Tammelaä (Wacklin 2008: 9). Lisäksi taloihin kytkeytyvät muistot, taidot, estetiikka ja menneiden ja nykyisten asukkaiden paikalle antamat merkitykset sekä muut aineettomat piirteet tekevät puutalokorttelista niin sanotun muistin paikan, mikä vahvistaa korttelin asukkaiden identiteettiä osana yhteisöä (Tuomi-Nikula 2009: 10).

Myös pitkään tyhjillään ollut Annikinkadun vanha kivikioski on ollut vaihtelevassa käytössä vuodesta 2009 saakka. Kioski toimii nykyään taidekioskina, jossa järjestetään aika ajoin erilaisia taidenäyttelyitä. Ravintolapäivänä 19.8.2012 kioski oli käytössä samaan tapaan kuin alkuperäisinä aikoinaan. Lisäksi koskia on käytetty tilana

performanssitäiteelle. (Annikin taidekioski 2018) Kioski on osa Adoptoi monumentti – hanketta, jonka tarkoitus on vanhojen rakennusten ja muinaisjäännösten hoitaminen ja vaaliminen. Kioskia voidaan käyttää esimerkiksi taiteellista tai pienimuotoista kaupallista toimintaa varten. (Annikin kivikioski 2018) Annikinkadun kivikioski on yksi esimerkki tilan haltuunotosta, koska kyseessä on pitkään tyhjillään ollut paikka, joka on myöhemmin otettu haltuun jonkin ulkoisen tahon toimesta.

Muita Annikin puutalokorttelissa järjestettyjä tapahtumia ovat muun muassa joulumarkkinat sekä Annikin Tähtimusiikkifestivaali, joka järjestettiin ensimmäisenä Annikin kulttuuritapahtumana vuonna 2001 ja viimeisen kerran vuonna 2006 (Annikin puutalokorttelin historiaa 2018).

Nykyisen toiminnan tarkastelu teorian pohjalta osoittaa, että Annikin puutalokorttelin taiteellinen toiminta on vahvasti sidoksissa paikkaan; puutalokortteli antaa tapahtumille ainutlaatuisen ilmapiirin, jonka tapahtumien kävijät ovat kokeneet mielekkääksi (Ahokas 2006). Annikin tapauksessa taiteeseen liittyvät ideat myös yhdistyvät kaupunkiin, sosiaaliseen ja julkiseen tilaan, mikä yhdistää taiteen laajempiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin prosesseihin (Kwon 2004: 2-3). Vahva paikkasidonnaisuus heijastaa aina paikkansa identiteettiä, eli kaikenlainen kulttuuriin sijoittaminen auttaa vahvistamaan tai luomaan paikallista identiteettiä (Evans 2001: 1). Tampereen kaupungin päätös suojella puutaloalue on ollut siis positiivinen puutaloalueen asukkaiden kannalta, mutta lisäksi se on tuonut positiivisia vaikutteita myös muuhun ympäristöön, koska korttelin toiminta on yhteisöllistä ja kaikille avointa. Yhteisöllisellä toiminnalla on kaupunkitasolla muun muassa esteettisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja symbolisia vaikutuksia (Evans 2001: 1). Kulttuurinen toiminta myös lisää alueen kilpailukykyä, edistää hyvinvointia ja terveyttä ja lisäksi ehkäisee alueellista taantumista (Jokela 2013: 10-11).

Annikin tapauksessa Tampereen kaupungin laatimat asemakaavat sekä muut päätökset ovat vaikuttaneet myös siihen, miten tila on voitu aika ajoin ottaa haltuun. Hidas suunnitelmien täytäntöön paneminen johti aluksi alueelliseen kehityksen pysähtymiseen, rakennusten hoidon puutteellisuuteen ja epävarmuuteen asukkaiden keskuudessa (Jokinen & Juhila 1987: 34-35). Toimivassa suunnittelussa tulisi ottaa

huomioon jokaisen oikeudet kulttuuriseen toimintaan ja oikeus vapauteen ilmaista omaa itseään kulttuurisesti (Evans 2001: 10). Samaten jos pyrkiminen kulttuuriseen kestävyYTEEN painottuu ainoastaan vanhojen perinteiden säilyttämiseen, jää kokonaan huomiotta, että kulttuuriperinnön ominaisuuksiin kuuluu myös uuden tuottaminen. (Siivonen 2013: 323). Uudenlaisella toiminnalla voidaan lisätä tilan tai jonkin muun kohteen kulttuurista arvoa ja taten edistää sen säilyttämistä. Myös taide kuuluu tällaiseen toimintaan. Taiteen avulla voidaan ottaa jokin tila haltuun ja luoda sille uusia merkityksiä. Tapausesimerkissä näkyy selkeästi myös valta-asetelma uusien haltuunottajien sekä Tampereen kaupungin välillä.

Koska Annikin puutalokorttelia ympäröivän alueen kaikki muut umpipihaiset puutalokorttelit on purettu ja niiden tilalle on rakennettu uusia rakennuksia, Annikin puutalokortteli näyttäytyy erilaisena ja ainutlaatuisena suhteessa ympäröivään alueeseen. Fyysisen ilmiönsä lisäksi Annikin puutalokorttelissa on ainutlaatuista myös siellä tapahtuva kulttuurinen toiminta. Taidetapahtumien ja muun kulttuurisen toiminnan myötä Annikin puutalokortteli on saanut näkyvyyttä toiminnalleen sekä kulttuurihistorialleen. Siksi Annikki voidaankin nähdä koko Tammelan kaupunginosan historian symbolina. Ainutlaatuisten piirteiden myötä syntyy selvä ero ympäröivään kaupunkialueeseen, mikä vahvistaa Annikin puutalokorttelin ja sen asukkaiden identiteettiä. Paikan identiteetti voi olla ratkaiseva paikan kehityksen tai suojelun kannalta ja se voi myös vaikuttaa siihen, kenellä on oikeus asua ja oleskella paikassa (Massey 2003: 53). Voidaan siis todeta, että Annikin puutalokorttelissa tapahtuneella aktiivisella toiminnalla suojelun edistämiseksi sekä muulla taiteellisella toiminnalla on ollut merkittävä rooli puutalojen säilymisen ja alueen suojelun kannalta.

POHDINTA

Tapausesimerkissä tarkasteleman Annikin puutalokortteli on säästynyt osittain sinne sijoittuneen aktiivisen toiminnan avulla ja toimii esimerkkinä siitä, että purku-uhan alla olevia kohteita voidaan pelastaa pyrkimällä muuttamaan paikan tai tilan merkitystä, ja merkityksen muuttamisella on kohteille myös esteettisiä, symbolisia ja yhteisöllisyyttä

luovia vaikutuksia. Tutkielman tuloksilla voidaan perustella myös, että esimerkiksi aluesuunnittelussa on kannattavaa ottaa kulttuurihistorialliset kohteet ja niiden säilyttäminen huomioon, koska kulttuurin ja taiteen vaikutukset ulottuvat myös korttelin ulkopuolelle.

Paikan merkitys rakentuu ihmisen sille antamien merkitysten kautta. Tutkielman teorian pohjalta voidaan todeta, että taide ja kulttuuri taas toimivat välineinä, joiden avulla voidaan luoda uusia merkityksiä sekä heijastaa ulos vanhoja merkityksiä. Erityisesti paikkasidonnaiselle taiteelle on ominaista kommunikointi paikkasidonnaisten kokemusten ja muistojen kanssa pelkän fyysisen tilan sijaan. Taide ja kulttuuri myös kertovat tekijänsä ja aikansa suhteesta ympäristöön sekä niiden monimuotoisuudesta ja niihin liittyvistä symboleista ja tunteista. Aineellisten kohteiden yhdistyminen aineettomiin merkityksiin vahvistaa myös paikan ja ihmisten identiteettiä.

Identiteetin muodostumisen kannalta on olennaista samaistua johonkin ryhmään, mutta toisaalta oma ryhmä tai alue on myös pystyttävä erottamaan muista. Myös paikan identiteetti perustuu samanlaisiin asioihin. Siksi identiteetin rakentumisen kannalta on tärkeää, että paikan fyysinen ulkomuoto, toiminnot ja merkitykset eroavat muusta ympäristöstä. Vaikka identiteetin kannalta ainutlaatuisuus on olennaista, paikan säilytysprosessissa vaikuttaa ennemminkin se, kuka tai ketkä asiaa on ajamassa ja millä tavalla. Asiaan vaikuttavat siis myös poliittiset, taloudelliset ja henkiset resurssit, ja kyse on paljolti vallasta ja rahasta. Tapausesimerkin ja teorian tarkastelu yhteisesti osoittaa, että yleinen teoria on pääosin linjassa Annikin puutalokorttelin kehityksen ja tapahtumien kanssa. Toisaalta myös sattuma on vaikuttanut tapaukseen; Annikin puutalokorttelin purkutoimien viivästymiseen vaikutti se, että alueelle oli kaavoitettu puisto, eikä uusia kerrostaloja. Osaltaan asiaa viivästytti myös se, että kortteli säilyi pitkään yksityisomistuksessa.

Toisaalta kuitenkin korttelissa tapahtunut aktiivinen toiminta osoittaa, että valtasuhteisiin pystyy vaikuttamaan. Annikin Tähti ry on aktiivisesti toiminut sen puolesta, että alueella säilyisi sekä rakennushistorialliset että kulttuurihistorialliset perinteet. Annikin Tähti ry:n toiminnan voidaan ajatella määrittelevän Annikin puutalokorttelia paikkana, ja määrittelyllä taas on vaikutuksia paikan kehityksen tai

suojelun kannalta. Tässä aineeton ja aineellinen kietoutuvat yhteen, mikä luo paikalle uusia merkityksiä ja merkitykset taas vahvistavat paikan ja sen asukkaiden identiteettiä.

Annikin Tähti ry:n yksi tavoite on myös ollut pitää tila kaikille avoimena, eikä vain yksityisenä tilana. Esimerkiksi Annikin runofestivaalin ympärille kehittyneen Annikki OFF -kaupunkifestivaalin, kautta korttelin toiminta levittäytyy laajemmin koko Tampereen kaupungin alueelle. Täten kulttuuritoiminnalla voidaan olettaa olevan vaikutuksia myös korttelin ulkopuoliselle alueelle ja siellä asuville ihmisille. Vaikutuksia voi olla useanlaisia: esteettisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja symbolisia. Tämän tutkielman perusteella kuitenkin sitä, millaisia tarkkoja vaikutuksia toiminnalla on alueen ulkopuolelle ei pystytä olettamaan, koska tutkielma ei ole tarpeeksi laaja. Tutkielmaa voitaisiin siis kehittää kartoittamalla vaikutuksia esimerkiksi haastatteleamalla sekä Annikin puutalokorttelin että koko Tammelan alueen asukkaita. Täten vaikutuksia koskevaan kysymykseen saataisiin konkreettisempia vastauksia.

Tutkielma kuitenkin osoittaa, että Museoviraston antaman lausunnon perusteella korttelin talot lisäävät alueen viihtyisyyttä. Myös runofestivaalin kävijät ovat pitäneet miljöötä miellyttävänä. Lisäksi Annikin kulttuuri- ja taidetapahtumat ovat usein luonteeltaan osallistavia, mikä oletettavasti synnyttää yhteisöllisyyttä myös korttelin ulkopuolelle. Taiteellisesta ja kulttuurisesta toiminnasta on siis merkitystä myös korttelin ulkopuolisen tilan kannalta. Tapausesimerkkiä esittelevässä osuudessa olen käyttänyt suureksi osaksi lähteenä Annikin puutalokorttelin omia nettisivuja, mikä vähentää ulkopuolisten näkökulmaa tapaukseen. Myös tämän vuoksi tutkielmaa olisi hyvä kehittää kartoittamalla esimerkiksi sitä, koetaanko korttelin säilyttämisessä olevan myös negatiivisia puolia. Miksi esimerkiksi kohteen säilyttäminen on ollut pitkään niin kiistanalainen asia, ja miksi Tampereen kaupunki on niin pitkään puoltanut korttelin purkamista?

Vaikka tarkastelen tapausesimerkkinä vain Annikin puutalokorttelia, tekemäni johtopäätökset ovat yleistettävissä myös muihin samankaltaisiin kohteisiin. Vanhojen puutalojen purkaminen uusien kerrostalojen tieltä oli nimittäin valtakunnallinen ilmiö 1960-luvulla. Yleistettävyyys on perusteltavissa myös sillä, että Annikin puutalokorttelin tapaus on yhteneväinen yleisen teorian kanssa. Se siis

havainnollistaa taiteen ja kulttuurin vaikutuksia tilan ja paikan merkitykseen onnistuneesti; taiteen ja kulttuurin avulla voidaan luoda tilalle ja paikoille uusia merkityksiä ja sen kautta vaikuttaa identiteettiin ja paikan säilymiseen.

Tutkielmassani haasteelliseksi osoittautui kulttuurin käsitteen moninaisuus. Havaitsin, että useissa lähteissä kulttuurin käsitettä ei määritelty lainkaan ja kulttuuria saatettiin pitää taiteen synonyymina. Modernin tiedekäsitteen myötä kulttuuri kuitenkin kattaa kaiken ihmisen toiminnan ja ajattelun, joka on luonnosta irrallista. Siksi tutkimuksessa tulisi jatkossa määritellä tarkkaan, mitä kulttuurilla tarkoitetaan, eikä automaattisesti olettaa, että kulttuuri rajautuu pelkästään taiteellisuuteen ja esteettisyyteen liittyviin asioihin, kuten 1800-luvun käsitysten mukaan. Kulttuuriperinnöllisten kohteiden arvoon liittyy paljon muuta kuin pelkkä esteettisyys. Globalisaation myötä sekä kulttuuriperinnölliset kohteet että taide liittyvät yhä tiiviimmin laajoihin taloudellisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin prosesseihin. Siksi myös kulttuurin käsite tulisi määritellä kattamaan kaikki nämä osa-alueet.

Globalisaation vuoksi elämme myös alati muuttuvassa maailmassa, jossa tapahtuu jatkuvaa vuorovaikutusta. Tämän vuoksi on mahdotonta, että jokin kulttuurinen kokonaisuus olisi täysin ainutlaatuinen verrattaessa muihin vastaaviin ryhmiin tai kohteisiin. Globalisaation myötä kaikkiin kulttuureihin syntyy yhteneviä piirteitä, minkä vuoksi kaikki kulttuurit ovat alttiita muutoksille ja yhtenäistymiselle (Bendix 2000; Hall 2003: 85, 124-126). Kulttuurin lisäksi myös identiteetti on dynaaminen ja muuntuva, jos se ajatellaan sosiaalisena konstruktiona (Van 't Klooster ym. 2002: 111–112.). Koska muutos on kulttuurille ominaista, jonkin tietyn kulttuuriperinnöllisen kohteen säilyttäminen muuttumattomana on mahdotonta. Siksi uusien merkitysten syntyminen tai tietoinen luominen on välttämätöntä. Tämän vuoksi kulttuuriperinnön tai paikan alkuperäistä merkitystä ei tule pyrkiä säilyttämään totaalisesti, vaan olennaista on uusien merkitysten luominen. Ilman uusia merkityksiä historialliset kohteet usein rapistuvat ja päätyvät unohdetuiksi. Taide ja kulttuuri toimivat erinomaisina välineinä uusien merkitysten luomisessa ja tuottavat samalla useita yhteisöllisiä, yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia hyötyjä.

Itse paneudun tutkielmassani lähinnä identiteettiin liittyvään tarkasteluun, mutta tutkimusta voitaisiin jatkaa tarkastelemalla lähemmin kuinka tärkeä rooli taiteen ja kulttuurin huomioon ottamisessa on alueellisessa suunnittelussa ja mitkä ovat niiden vaikutukset sosiaaliseen hyvinvointiin ja miten sen avulla voidaan luoda kuuluvuuden tunnetta. Lisäksi taiteen ja kulttuurin vaikutuksia voitaisiin tutkia matkailun näkökulmasta tarkastelemalla, miten taide ja muu kulttuurinen toiminta tehostavat matkailua ja miten niillä voidaan vaikuttaa alueelliseen imagoon.

LÄHTEET

- Ahokas, T. (2006). Halkopinon pönkkäkin voi olla runollinen. *Aamulehti* 11.6.2006.
- Annikin kivikioski. (2018). Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere.
 <<https://adoptoimonumentti.fi/annikin-kivikioski/>>. 11.4.2019.
- Annikin runofestivaali. (2019). <<http://www.annikinkatu.net/runofestivaali/index.htm>>. 11.4.2019.
- Annikin taidekioski. (2018). <<http://www.annikinkatu.net/annikinkadun-taidekioski.html>>. 11.4.2019.
- Annikin Tähti ry. (2018). <<http://www.annikinkatu.net/toiminta.html>>. 11.4.2019.
- Annikinkadun puutalokorttelin historiaa. (2018)
 <<http://www.annikinkatu.net/historia.html>>. 11.4.2019
- Bendix, R. (2000): Heredity, Hybridity and Heritage from One Fin de Siècle to the Next.
 Teoksessa Anttonen, P., A. Siikala, S. Mathisen & L. Magnusson (toim.)
 Folklore, Heritage Politics and Ethnic Diversity. A Festschrift for Barbro Klein. LiberLäromedel, Lund.
- Bhatti M., A. Church & P. Stenner (2012). Human-landscape relations and the occupation of space: experiencing and expressing domestic gardens. *Environment and Planning A* 44. 1712-1727.
- Evans, G. (2001). *Cultural Planning: An Urban Renaissance?* Routledge, Lontoo.
- Fisch, J. (1992). Zivilization, Kultur. *Teoksessa* Brunner, O., W. Conze & R. Koselleck (toim.) *Geschichtliche Grundbegriffe Historisches Lexikon zur politisch-socialen Sprache in Deutschland*. 679-774. Klett-Cotta, Stuttgart.
- Hall, S. (2003). Kulttuuri, paikka ja identiteetti. *Teoksessa* Lehtonen, M. & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Holmberg, P. & F. Schiller (2013). *Kirjeitä ihmisen esteettisestä kasvatuksesta*. Tutkijaliitto, Helsinki.

- Jokela, T. (2013). Engaged Art in the North. *Teoksessa* Jokela, T., G. Coutts, E. Härkönen & M. Huhmarniemi (toim.): *Cool: Applied Arts in the North*, 10-21. Faculty of Art and Design of the University of Lapland, Rovaniemi.
- Jokinen, A. & K. Juhila (1987). *Asumisen ankeus ja autuus: Tutkimus puu-Tammelasta ja sen asukkaista*. 174 s. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Karjalainen, P. (1997). Aika, paikka ja muistin maantiede. *Teoksessa* Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela, S. Tani, H. Andersson & J. Häkli (toim.) *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maailmaan*. Vastapaino, Tampere.
- Karvonen, E. (1999). *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ketonen, H. (2016). Tyhjiys on usein harhaa. *Teoksessa* Möller, A. (toim.): *Paikan tuntu*, 14-17. Maahenki, Helsinki.
- Klemettilä, T. (2007). Elämäntapana Annikinkadun puutalokortteli Tampereella. *PRIIMA* 22.2.2007.
- Knuutila, A. (2008). Tervetuloa meille! *Luova Tampere –lehti* toukokuu 2008.
- Koho, S. (2008). *Minun tuuleni, minun mereni: koettu ja eletty paikka Joni Skiftensvikin martinniemeläisteoksissa*. Painotalo Suomenmaa, Oulu.
- Kwon, M. (2004). *One place after another: Site-specific art and locational identity*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Lacy, S. (1995). Debated Territory: Towards a Critical Language for Public Art. *Teoksessa* Lacy, S. (toim.): *Mapping the Terrain. New Genre Public Art*, 171-185. Bay Press, Seattle.
- Lehtinen, N. (2019). Dokumentti näyttää, kuinka satavuotiaan puutalokorttelin sisäpihalle syntyy runokansan ikioma Woodstock – Annikin runofestivaalin kansansuosio on yllättänyt Pulitzer-palkitun runoilijankin. *Aamulehti* 23.11.2019.

- Lehtonen, M. (1994). *Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600-1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*. Vastapaino, Tampere.
- Massey, D. (2003) Paikan käsitteellistäminen. *Teoksessa* Lehtonen, M. & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Massey, D. (2008). *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- Mujunen, K. (2018). Tapahtuma: Annikin runofestivaali juhlisti 15 vuoden taivaltaan vapauden hengessä. *Lumooja* 18.6.2018.
- Ohjelmisto 2018. (2018). <<http://www.annikinkatu.net/annikki-off/ohjelmisto.htm>>. 11.4.2019.
- Pelto, P. & G. Pelto (1975). Intra-cultural Diversity: Some Theoretical Issues. *American Ethnologist. A Journal of the American Anthropological Association*. 2: 1.
- Relf, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion, Lontoo.
- Scott, A. (2000). *The Cultural Economy of Cities*. Sage, Lontoo.
- Siivonen, K. (2008). *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Siivonen, K. (2013). Kestävä aineellinen ja aineeton kulttuuri. Perinne, kulttuurin perinnöllisyys ja kulttuuriperintö *Myrsky-taidehankkeessa*. *Teoksessa* Tuomi-Nikula, O., R. Haanpää & A. Kivilaakso (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö?* 318-335. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Siivonen, K., S. Kotilainen & A. Suoninen (2011). *Iloa ja voimaa elämään. Nuorten taiteen tekemisen merkitykset Myrsky-hankkeessa*. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myrsky2011.pdf>>. 26.3.2019
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge, New York.
- Tampereen kartat (2017). <<https://kartat.tampere.fi/>>. 11.4.2019.

- Tuomi-Nikula, O. (2009). Kotiseutu kulttuuriperintöprosessina – saksalainen kokemus. *Elore* 19: 1/2009.
- Tuomi-Nikula, O., R. Haanpää & A. Kivilaakso (2013). Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Teoksessa* Tuomi-Nikula, O., R. Haanpää & A. Kivilaakso (toim.) *Mitä on kulttuuriperintö?* 12-30. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Van 't Klooster, S., M. Van Asselt & S. Koenis (2002). Beyond the essential contestation: construction and deconstruction of regional identity. *Ethics, place & environment* 5: 2, 109–121.
- Vilkuna, J. (2002). Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt. *Teoksessa* Heiskanen, I., A. Kangas & R. Mitchell (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Tietosanoma Oy, Helsinki.
- Wacklin, M. (1997). *Tammela: Suutarien pääkaupunki*. Tampereen Tammelalaiset, Tampereen kaupunki.
- Wacklin, M. (2008). *Tammela: Tarinoita torin kulmilta*. Tampereen Tammelalaiset, Tampereen kaupunki.
- Weckman, J. K. (2014). Merkityksen funktio taiteessa – kehittelyjä joidenkin alaviitteiden pohjalta. *Teoksessa* Hakuri, M. (toim.) *Paikka vai tila*, 66-72. Aalto yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Helsinki.
- West, S. (2010). Introduction. *Teoksessa* West, S. (toim.) *Understanding Heritage in Practice*. Manchester University Press, Manchester & New York.
- Williams, R. (1983). *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Harper Collins Publishers, Lontoo.